

VARIAȚIE ÎN CONSTRUCȚIA OBIECTULUI DIRECT ÎN ROMÂNĂ DIN SECOLELE AL XVII-LEA ȘI AL XVIII-LEA

Simona-Ștefania Neagu
Universitatea din București (România)

VARIATION IN THE DIRECT OBJECT CONSTRUCTION
IN ROMANIAN OF THE 17TH AND 18TH CENTURIES

Simona-Ștefania Neagu
University of Bucharest (Romania)
simonaneagu94@yahoo.com

Abstract: This paper presents some variations regarding *pe* marking and clitic doubling in Old Romanian. Our corpus consists of original documents from the 17th and 18th centuries. We notice that the marker *pe* is usual with [+human] direct objects, especially with proper names and personal pronouns. The relative *care* is used mainly without the marker *pe*. Clitic doubling is a more inconsistent phenomenon, particularly in the case of the postverbal object realised by a common or a proper noun. A frequent pattern is the double realisation of the pronominal clitic attested in the context of analytical verb forms.

Keywords: Old Romanian, direct object, *pe* marking, clitic doubling, original documents

Резюме: Статията представя някои видове вариативност по отношение на маркирането с *pe* и дублирането с клитика в старорумънския език. Корпусът се състои от оригинални документи от XVII и XVIII век. Наблюдаваме, че маркерът *pe* се употребява при одушевени преки допълнения, най-вече при собствени имена и лични местоимения. Относителното местоимение *care* се употребява основно без маркера *pe*. Дублирането с клитика е по-непоследователно явление, особено в случая на поствербално допълнение като нарицателно или лично име. Чест модел е двойната употреба на местоименна клитика, срещаща се в контекста на аналитични глаголни форми.

Ключови думи: старорумънски език, пряко допълнение, маркиране с *pe*, дублиране с клитика, оригинални документи

1. Introducere

Acest articol are ca obiectiv evidențierea unor particularități ale sintaxei obiectului direct în limba română veche. În cele ce urmează, vom avea în vedere două fenomene care prezintă

variații semnificative în româna veche față de limba actuală standard – **construirea cu marca *pe* și dublarea clitică** a obiectului direct. Cele două procedee sintactice sunt prezente și în alte limbi¹, însă, în română, acestea se corelează, devenind mărci sintactice ale specificității (Pană Dindelegan 2013: 137).

Corpusul pe care îl analizăm cuprinde documente românești originale din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, provenind din Moldova și din Țara Românească. Cercetarea documentelor originale este relevantă pentru istoria limbii, deoarece aceste texte reflectă o exprimare mult mai apropiată de limba vorbită în epoca veche și conservă cele mai multe particularități tipologice ale limbii române (ILRLV 1997: 59; Stan 2013: 21). Avem în vedere documente originale cu diferite destinații: scrisori particulare, însemnări, acte diplomatice, testamente, acte de donație sau de vânzare-cumpărare².

Lucrarea este structurată astfel: în secțiunea a 2-a sunt sintetizate regulile fixate în limba actuală standard privind marcarea cu *pe* și dublarea clitică; secțiunea a 3-a este rezervată analizei corpusului de limbă română veche; secțiunea a 4-a cuprinde concluziile.

2. Marcarea cu *pe* și dublarea clitică în limba română

Spre deosebire de celelalte limbi romanice³, româna folosește marca *pe* (cu forma veche *pre* și cu formele regionale *pă* și *pi*) ca marcă diferențiată a obiectului direct⁴.

Pentru limba actuală, s-au delimitat clar contextele în care *pe* este obligatoriu, exclus sau opțional (GALR II 2008: 376-378; Pană Dindelegan 2013: 131-134). În cazul numelui, este relevantă distincția [+/-animat], marca *pe* fiind obligatorie cu nume proprii și cu nume personale

¹ Marcarea diferențiată a obiectului direct și dublarea clitică sunt fenomene întâlnite în limbi diferite ca arie lingvistică. În limbile romanice, marcarea diferențiată a obiectului direct este mai răspândită (română, spaniolă, catalană, portugheză, provensală și unele dialecte italiene, vezi Niculescu 1965), fiind o consecință a dispariției distincției dintre nominativ și acuzativ, încă din latina târzie. Dublarea clitică apare doar la nivel dialectal în limbile romanice, româna fiind singura în care dublarea a devenit un fenomen sintactic important (Pană Dindelegan 2013: 138).

² Perioada veche (ceea ce numim *limba română veche*) este cuprinsă între începutul secolului al XVI-lea (*Scrisoarea lui Neacșu din Câmpulung*, 1521, cel mai vechi text original românesc) și anul 1780 (aparitia primei gramatici tipărite a limbii române, *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae* de Samuil Micu și Gheorghe Șincai); pentru observații privind marcarea diferențiată și dublarea obiectului direct în documente originale din secolul al XVI-lea, vezi Mardale (2015).

³ În spaniolă, catalană, portugheză, provensală și în unele dialecte italiene se folosește marca *a* (Niculescu 1965: 77-78).

⁴ În ceea ce privește originea lui *pe*, s-au formulat mai multe ipoteze, cea mai larg acceptată fiind a lui Onu (1959), care susține că *pe* a fost la origine prepoziția direcțională *spre*. Aceasta a suferit un proces de gramaticalizare favorizat de prezența în textele vechi a unor structuri ambigue în care *p(r)e* poate fi interpretat fie ca marcă a obiectului direct, fie ca prepoziție lexicală; este cazul contextelor cu verbe direcționale ca *a arăta*, *a striga*, *a privi* (vezi și alte exemple în Onu 1959: 203; Nicula Paraschiv 2016b: 129).

(i) *De acolo pre toți privește*. (Dosoitei, PS 14/5, apud Onu 1959: 203; „pre” obiect direct sau „spre” circumstanțial de loc)

VARIAȚIE ÎN CONSTRUCȚIA OBIECTULUI DIRECT...

cu referent specific/individualizat (1a, b), dar blocată cu nume inanimat (1c)⁵. De asemenea, numele personale nedeterminate (1b) precedate de marca *pe* au interpretare definită.

- (1) a. **Îl** ajut *pe Andrei/ pe tata/ pe profesorul Ionescu*. [+animat, +personal]
b. **Îl** întreb *pe profesor*. [+animat, +personal]
c. *Am cumpărat *pe carte*. [-animat]

Folosirea lui *pe* se corelează adesea cu dublarea clitică, ambele fenomene fiind condiționate de citirea specifică a nominalului obiect direct (1a).

Spre deosebire de construcția cu *pe*, dublarea clitică are loc și în contextul numelor inanimat. În funcție de topica obiectului direct în raport cu centrul verbal, regulile de dublare pot fi sintetizate astfel (GALR II 2008: 401-403; Pană Dindelegan 2013: 136-138): obiectul direct postverbal (2a) este anticipat atunci când are un referent animat cu citire specifică, deci este însoțit și de marca *pe*, iar obiectul direct preverbal (3) este reluat atunci când se realizează printr-un nominal cu citire specifică, independent de caracterul său [+/-animat].

- (2) a. **L-am întâlnit** *pe fratele meu/pe profesor*. [+animat, +personal]
b. ***Îl** citește *pe ziar/ziarul*. [-animat]
- (3) a. **Pe fratele meu** *l-am întâlnit*. [+animat, +personal]
b. **Stiloul** *l-am primit cadou, iar caietul l-am cumpărat*. [-animat]

Pronumele personale (4a) și relativul *care* (4b) se construiesc obligatoriu cu *pe* și cu dublare clitică. Demonstrativele (4c) și nehotărâtele – *tot*⁶ (4d), *fiecare* (4e) – se construiesc cu *pe* și sunt, în general, dublate atât în antepunere, cât și în postpunere față de centrul verbal, chiar dacă au un referent inanimat.

- (4) a. **Pe ea** am ascultat-*o*. / Am ascultat-*o* **pe ea**.
b. A vândut mașina **pe care** a reparat-*o*.

⁵ Există excepții de la această regulă (GALR II 2008: 398-399): atunci când nominalul obiect direct este rezultatul unei nominalizări (ii) și atunci când obiectul direct este un nume nud cu valoare generică, *pe* având rolul de a diferenția obiectul direct de subiect (iii).

(ii) *Omite-l pe „și”!*

(iii) *Mână pe mână spală.*

⁶ Excepție de la dublare și de la marcarea cu *pe* face forma *tot* când este însoțită de modificatori, atât în antepunere, cât și în postpunere față de verb (GARL I 2008: 266).

(iv) [*Tot ce ai spus*] am notat. / Mănâncă [*tot ce îi dau*].

- c. **Pe acesta îl cumpără./ Îl cumpără pe acesta.**
 d. **Pe toate le-a închis./ Le-a închis pe toate.**
 e. **Pe fiecare l-a împachetat./ L-a împachetat pe fiecare.**

Marcarea cu *pe* și dublarea sunt facultative în cazul numelor asociate cu determinanți indefiniți (5a) sau cuantificatori (5b). Prezența lui *pe* și dublarea produc efecte semantice, conferind obiectului direct un plus de definitudine (5a', b') (Pană Dindelegan 2013: 137).

- (5) a. *Aștept un prieten.* a'. *Îl aștept pe un prieten.*
 b. *Am invitat câțiva prieteni.* b'. *I-am invitat pe câțiva prieteni.*

3. Analiza corpusului de limbă română veche

Trebuie precizat că, în epoca veche (secolele al XVI-lea – al XVIII-lea), limba română se caracterizează printr-o normare implicită, adică, în această perioadă, deși se manifestă unele tendințe în uzul limbii, normele lingvistice nu sunt fixate în scris și nu sunt difuzate prin intermediul gramaticilor.

3.1. Variații în utilizarea mărcii *pe*

Pentru a ilustra fenomenul marcării cu *pe* în documentele originale din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, am avut în vedere ierarhiile semantice propuse de Aissen (2003): ierarhia animatului (6) și ierarhia definitudinii (7).

- (6) uman > animat > inanimat

- (7) pronume personal > nume propriu > nume definit > nume indefinit [+specific] > nume indefinit [-specific]

Analiza corpusului de documente arată că marcarea cu *pe* este fixată cu pronumele personale (8a), cu pronumele reflexive (8b), cu pronumele de politețe (8c) și cu numele proprii de persoană (9)⁷. De asemenea, se construiesc cu *pe* și numele relaționale cu referent unic (10).

- (8) a. *Dumnezău să vă ierte și pre voi și să vă spăsască* (ÎMCV.2, 1756: 56)

⁷ Excepție de la marcarea cu *pe* fac toponimele (numele de locuri – sate, țări, moșii):

(v) *și au prădat tătarii Țara Moldovii, vara pe vreme săcerii* (ÎMCV.1, 1714: 399)

VARIAȚIE ÎN CONSTRUCȚIA OBIECTULUI DIRECT...

b. *jidovii văzând pre sineși biruiți* (ÎMCV.2, 1771: 204)

c. *au întrebat și pe dumnevoastră să-i cumpărați* (Doc.Miclescu, 1686: 110)

(9) *să întrebe pre Radul vistiiarul* (Doc.Dohiaru.1, 1618: 560)

(10) *pre tată-său să-l pomenească* (Doc.ȚR.1, 1679: 2019)

Tiparul cu *pe* este parțial fixat la numele personale determinate definit prin articol hotărât (11a)⁸ sau prin adjective demonstrative (11b). În numeroase contexte apare și o apozitie realizată prin nume propriu însoțit de marca *pe* (11a). Construcțiile fără *pe* sunt numeroase în textele din secolul al XVII-lea și se întâlnesc sporadic până la sfârșitul secolului al XVIII-lea (12).

(11) a. *domnia mea am ales [pre boiarinul domnii mele credincios], pre Ghiorghie Ștefan sulgériul cel mare* (DRH.A.28, 1645: 69)

b. *au fost înșălatu Gherghie Fâstâcan pe acel călugăr* (Doc.Xenofon, 1762: 83)

(12) a. *întrebat-au vecinii demprejurul locului* (Doc.ȚR.1, 1667: 98)

b. *om vândut dumneloi acestă țigancă, fără nici o selă* (Doc.Dohiaru.1, 1642: 571)

Numele personale nedeterminate cu formă de plural sunt însoțite de *pe* (13), având citire specifică. Tiparul cu nume nedeterminat și fără *pe* (14), în care numele are interpretare nonspecifică, este mai rar.

(13) a. *i-au bătut pe turci și i-au gonit până peste Dunăre* (ÎMCV.2, 1775: 241)

b. *Deci noi am întrebat pre moșnéni* (Doc.Dohiaru.3, 1685: 174)

(14) *călugării au luat hotarnici ca să-și aleagă moșia* (Doc.Dohiaru.2, 1677: 648)

Pronumele nehotărât *tot* (*toți, toate*), care se construiește cu *pe* în româna standard, prezintă variații în limba veche. În corpusul cercetat, am constatat că absența lui *pe* se corelează,

---

⁸ În limba veche, regula nearticulării după prepoziție nu era încă stabilă. Marca *pe* poate preceda un grup nominal articulat hotărât și neînsoțit de alți constituenți, tipar care nu s-a păstrat în româna actuală (Nicula Paraschiv 2016b: 135) (vi).

(vi) a. *să trimiță pre portarul ca să-l aducă* (Doc.ȚR.2, 1707: 272)

b. *și să puie Dumnezeu pre păcătosul asupra lui* (DRH.B.37, 1652: 29)

în general, cu caracterul inanimat al referentului pe care îl substituie (15)⁹. În documentele din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea au fost înregistrate puține contexte în care nehotărâțul *tot* cu referent inanimat este însoțit de marca *pe* (16). În spaniolă, marca *a* se comportă similar cu *pe* din româna veche, fiind exclusă în contextele în care cuantificatorul *tot* are referent inanimat (Stark 2011: 41-42).

(15) a. *n-am nici o treabă, că le-m vândut dumnelui toate* (Doc.ȚR.1, 1663: 63)

b. *ceale ce sânt ale bisearicii: arginturi, odăjdii și alte odoară să, le aducă și să le dea toate în seama mai sus zisului preot* (DIB, 1748: 187)

(16) *precum ar lua cineva argint și aur și mărgăritariu și altele din lucrurile cele scumpe și le-ar puni pre toate într-un săcrieș* (ÎMCMV.2, 1766: 163)

Atunci când nehotărâțul *tot* are referent [+animat/ +personal], utilizarea lui *pe* este generalizată pe tot parcursul perioadei cercetate, atât în textele din Țara Românească (17a), cât și în cele din Moldova (17b).

(17) a. *să-i apuce pre toți cu această carte a domniei mele, ca să-și dea toată dijma* (Doc.Dohiaru.4, 1691: 189)

b. *Precista pre toți îi strigă, de pe pământ să să strângă* (ÎMCMV.2, 1758: 76)

Numele personale precedate de cuantificatorul universal *tot* sunt marcate prin *pe*. În (18), se poate observa că obiectul direct însoțit de *pe* apare într-o construcție cu clitic posesiv adverbial, tipar care nu s-a păstrat în limba actuală.

(18) *să-și strângă pre toți țiganii mănăstirii* (Doc.Dohiaru.1, 1647: 585)

Pronumele demonstrative cu referent [-animat] sunt, preponderent, nemarcate (19a). Construcțiile cu *pe* apar sporadic în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea (19b). Demonstrativele cu referent [+animat] sunt marcate prin *pe* (19c).

(19) a. *și aceste le-am vândut pe bani gata, taleri 244* (Doc.ȚR.1, 1680: 234)

⁹ Absența mărcii *pe* în cazul lui *tot* este înregistrată și în graiuri, atât cu referenți animați, cât și inanimați.

(vii) *le pui tăți la un loc* (AF I, Neamț: 437, apud Nicula Paraschiv 2016a: 489)

VARIAȚIE ÎN CONSTRUCȚIA OBIECTULUI DIRECT...

b. *le-am scris [...] numai **pre acele** ce am aflat tălcuite în dumnezeieștile scripturi* (ÎMCV.2, după 1766: 162)

c. *să pomenească **pe aceștia** ce au cumpărat sfânta «Evanghelie»* (ÎMCV.2, 1768: 178)

Construcția cu *pe* nu este stabilă nici cu pronumele relativ *cine*, care, în limba actuală, este obligatoriu marcat, având referent [+personal]. Cercetarea corpusului evidențiază faptul că marca *pe* este mai bine fixată în construcțiile în care completiva directă introdusă prin relativul *cine* este postpusă centrului verbal (20).

(20) *iar maicele să puie **pre cine** le va fi voia* (Doc.ȚR.1, 1665: 86)

Atunci când completiva directă este antepusă, marca *pe* este omisă frecvent. În (21), absența lui *pe* este influențată și de poziția de subiect pe care o ocupă pronumele *cine* în cadrul relativei.

(21) a. *deci **cine** o va lua să nu-l iarte Dumnezeu* (ÎMCV.1, sec. XVII: 347)

b. ***cine** ar vrea să strice, pe unul ca acela să-l strice Dumnezeu* (Doc.Iași.2, 1684: 529)

La fel ca în limba actuală, numele animate asociate cu determinanți indefiniți sau cu cuantificatori, se construiesc fără *pe* (22) sau cu marca *pe* (23) (vezi, pentru comparația cu spaniola, Stark 2011: 43-45).

(22) *i-am vândut nepotului Apostolachi comis **un țigan**, anume Vlaicul, [...] iar **alt fecior** i l-am dăruit la nuntă* (Doc.Dohiaru.1, 1644: 579)

(23) *care țigancă fiind **pre un țigan** al nostru* (Doc.ȚR.2, 1700: 187)

De asemenea, în limba veche, marcarea cu *pe* este posibilă și pentru obiectele directe inanimate¹⁰. În documentele cercetate, astfel de contexte apar accidental până la finalul epocii vechi¹¹. Exemplul (24d), probează că, pe lângă restricțiile de ordin semantic, utilizarea lui *pre*

---

¹⁰10 Extinderea treptată a utilizării lui *pe* este remarcată și de Dimitrie Eustatievici Brașoveanul, autorul primei gramatici a limbii române, *Gramatică rumânească* (1757). Autorul intuiește rolul funcțional al mărcii *pe*, numind-o „părțicea” (Stan 2013: 169). De asemenea, el recomandă construcția cu *pe* și în cazul numelor inanimate (viii), deși este contrazis de uzul limbii de la acel moment.

(viii) *vinul întărește **pre trupul*** (EG, 158/88v, apud Stan 2013: 169)

¹¹ Acest tipar se menține și în româna vorbită. În (ix), obiectul direct inanimat este marcat prin *pe* și dublat.

este impusă și la nivel sintactic de necesitatea de a diferența subiectul *sufletul* de obiectul direct *pre trup*.

- (24) a. *m-am milostivit domnia mea de-am ertat și am lăsat **pre acest sat** pre tot ce se cheamă Vaideei, Solobozia, să fie în pace de toate* (Doc.Dohiariu.2, 1672: 634)
 b. ***pe acel loc** unchiul nostru Mihai nu l-au fost dat jupânesii* (DIB, 1741: 170)
 c. ***pre acelea mori le-au fost înneacănd din gios morile giupânesii Măricăi*** (Doc.Protaton, 1642: 140)
 d. *atâta întreace învățătura **pre toate bunătățile** ceale omenești cu cât întreace și sufletul **pre trup*** (DIB, 1755: 196)
 e. *cine ar fura-o **pi sfânta această carti*** (ÎMCV.2, 1779: 307)

În zapisele moldovenești este prezentă formula *însumi pre mine* (cu varianta *eu singur pre mine*) în care *pre* poate fi interpretat fie ca marcă a obiectului direct, fie ca prepoziție lexicală (cu sensul „prin”) care precedă un circumstanțial (Stan 2013: 167).

- (25) a. *Adecă eu, Istratie, ficiorul Irimiei, scriu **însumi pre mene** cu cestu zăpis* (DRH.A.28, 1646: 351; obiect direct sau circumstanțial instrumental)
 b. *scriu și mărturisesc, **eu singur pre mene**, cu acest zăpis* (DRH.A.28, 1646: 363)

3.2. Dublarea clitică

Cercetările anterioare ale textelor românești vechi arată că antepunerea obiectului direct favorizează dublarea clitică (Stan 2013: 171; Nicula Paraschiv 2016b: 139). În general, sunt reluate obiectele directe marcate prin *pe* și realizate prin antroponime (26a), pronume personale (26b) și pronume nehotărâte (26c).

- (26) a. ***pre Radu** l-am vândut dumnealui în bani gata* (Doc.ȚR.1, 1671: 138)
 b. *și **pe noi** să **ne** pomenească* (Doc.Adamachi, 1776: 409)
 c. ***pre toți** să-i apuce să plătească* (Doc.ȚR.1, 1660: 37)

Obiectele directe inanimite nu se supun unei reguli fixe în ceea ce privește dublarea nici până la sfârșitul epocii vechi (a se compara (27a), în care obiectul direct este reluat, cu (27b), în care obiectul direct nu este reluat).

(ix) *il sămănam **pă grâu*** (TDM III: 212, apud Nicula Paraschiv 2016a: 488)

VARIAȚIE ÎN CONSTRUCȚIA OBIECTULUI DIRECT...

(27) a. *casa i-am vândut-o cu laviți și cu pat și masă* (Doc.Adamachi, 1743: 375)

b. *Această carte au cumpărat Enachi Cogălniceanu* (ÎMCV.2, 1760: 103)

În corpusul cercetat, au fost înregistrate trei contexte în care numele inanimate sunt marcate prin *pe* și dublate – vezi exemplele (24b, c, e) reluate sub (28). Asocierea dintre marca *pe* și dublare este foarte rară în contextul unui obiect direct inanimat (vezi Hill, Mardale 2019: 38). În contexte precum (28a, b), româna actuală exclude marca *pe*, însă este posibilă reluarea prin clitic a obiectului direct preverbal. În schimb, atât dublarea, cât și marca *pe* sunt excluse, în limba actuală, cu obiecte directe inanimate plasate după verb (28c).

(28) a. *pe acel loc unchiul nostru Mihai nu l-au fost dat jupânesii* (DIB, 1741: 170)

b. *pre acélea mori le-au fost înnecând din gios morile giupânesii Măricăi* (Doc.Protaton, 1642: 140)

c. *cine ar fura-o pi sfânta această carti* (ÎMCV.2, 1779: 307)

Și anticiparea obiectului direct prezintă oscilații. Pentru pronumele personale regula este relativ fixată atât în Moldova, cât și în Țara Românească; exemplele cu pronume personale nedublate sunt rare (29a). Fenomenul variază în cazul pronumelor de politețe (29b vs 29c). Numele proprii (29d) și numele personale (29e, f) apar frecvent nedublate până la sfârșitul secolului al XVIII-lea.

(29) a. *să iertați pre mine ticălosul* (ÎMCV.2, 1770: 198)

b. *au întrebat și pe dumnevoastră să-i cumpărați* (Doc.Miclescu, 1686: 110)

c. *te-au întrebat de zăpis pre dumneata* (Doc.Miclescu, 1693: 118)

d. *au trimis măriia sa pe Matei vel portar* (Doc.ȚR.2, 1703: 226)

e. *ș-au pus pe frate-său împărat* (ÎMCV.2, 1754: 42)

f. *întâi au strânsu pe toți vecinii* (Doc.Xenofon, 1778: 95)

Anticiparea obiectului direct inanimat, neacceptată în româna standard (vezi supra (3b)), este întâlnită în textele cercetate (30). Aceste construcții sunt ambigue, deoarece nu avem certitudinea că grupul nominal este neizolat prozodic (Stan 2013: 174). În situația în care ar fi izolat prozodic, grupul nominal se interpretează ca apozitie.

(30) a. *după ce o vor hotărî moșia să aibi a-i plăti cheltuiala* (Doc.Dohiariu.2, 1677: 648)

b. *o am vândut această ocină ce scrie mai sus* (Doc.ȚR.1, 1659: 35)

c. *să-l hotărâm un loc a Marii Pășoaii* (Doc.Adamachi, 1777: 391)

Un tipar foarte bine reprezentat în limba veche este dubla realizare a cliticului personal de acuzativ. Expresia redundantă a cliticelor este mai frecventă în documentele moldovenești de la sfârșitul secolului al XVII-lea și din secolul al XVIII-lea; corpusul ÎMCV.1–2 ilustrează foarte bine acest fenomen (vezi și exemplele din ILRLV 1997: 351-352). În (31), obiectul direct este dublat prin două clitice. De asemenea, este atestată în documente și dublarea obiectului direct realizat prin clitic (32)¹².

- (31) a. *după ce le-au gătitu-le toate* (Doc.Iași.6, 1762: 394)
 b. *această parte di ocină o am vândut-o dumisali* (Doc.Miclescu, 1680: 105)
 c. *aceaste moșia am fost-o cumpărat-o și eu de la Stoica* (Doc.ȚR.2, 1696: 139)

- (32) a. *cine o ar fura-o să fie blestemat* (ÎMCV.2, 1757: 73)
 b. *I-au datu-I danie* (Doc.Iași.6, 1758: 137)
 c. *măriia sa le-au rânduitu-le la noi* (Doc.Iași.6, 1759: 182)
 d. *li-au închinatu-le danie sfintei sale mănăstiri* (Doc.Iași.6, 1762: 394)

Contextul care favorizează dubla exprimare a cliticelor este cel al formelor verbale analitice: perfectul compus (31a, b, 32b–d), mai-mult-ca-perfectul analitic (31c), condiționalul prezent (32a). Cliticul de persoana a III-a feminin *o* este preponderent în acest tipar.

3.3. Variații în construcția relativului *care* în poziția obiectului direct

Pentru limba actuală standard este stabilită o regulă clară: obiectul direct realizat prin relativul *care* este obligatoriu marcat prin *pe* și dublat prin clitic, indiferent de caracteristicile semantice ale referentului său (GALR I 2008: 285). Este interesant faptul că în această situație uzul nu a impus norma, fenomenul cunoscând o dinamică nu doar în limba veche, ci și în româna contemporană¹³.

¹² Acest tipar nu este păstrat în româna standard, însă se întâlnește în graiuri (exemple preluate de la Nicula Paraschiv 2016a: 494).

(x) a. *ș-apă i-o prinsu-i* (TDBN: 128)
 b. *Zicea că are casă, are pământ și că să-I l-eau* (TDM III: 195)

¹³ Construcția fără *pe* este întâlnită frecvent în româna nonstandard. Din punct de vedere socio-cultural, aceasta este considerată o greșală care indică nivelul scăzut de instruire și de cunoaștere a limbii corecte. Vulpe (1975: 599) consideră că există două construcții paralele specializate pentru un anumit nivel funcțional: construcția cu *pe*, în limba literară, iar cea fără *pe*, în limba populară.

VARIAȚIE ÎN CONSTRUCȚIA OBIECTULUI DIRECT...

În limba veche, în cazul relativului *care*, dublarea este mai extinsă, realizându-se și în absența mărcii *pe*¹⁴. Pentru secolul al XVI-lea, cercetarea documentelor originale arată că pronumele *care*, indiferent de referentul său [+/-animat, +/-individualizat], era construit frecvent fără *pe* atunci când ocupa poziția obiectului direct. În rarele contexte în care este construit cu *pe*, pronumele are un referent uman individualizat (Stan 2013: 164).

În documentele din secolul al XVII-lea, în mai mult de jumătate dintre contexte, pronumele *care* este construit fără *pe* și cu dublare (33). Sunt numeroase și construcțiile fără *pe* și fără dublare pentru referenți atât animați, cât și inanimați (33c).

- (33) a. *viile de sus care le-am cumpărat de la popa Șerban* (Doc.ȚR.1, 1661: 47 [-animat])
b. *Șerbu călug(ă)rul, care-l cheam(ă) călug(ă)rește Solomon* (Doc.Dohiaru.4, 1692: 209 [+animat])
c. *casăle carele am avut în Saca* (Doc.ȚR.1, 1676: 178 [-animat])

În documentele din secolul al XVIII-lea, se observă că tiparul fără *pe* și cu dublare se menține cu o pondere ridicată (peste jumătate dintre ocurențe) și în Țara Românească (34a), și în Moldova (34b). De asemenea, scad ocurențele lui *care* fără *pe* și fără dublare, semn că fenomenul dublării se extinde.

- (34) a. *o casă care o au fost făcut frate-meu* (Doc.ȚR.2, 1707: 264)
b. *locul cari l-au cumpăratu dum(isale) mai dinainte* (Doc.Adamachi, 1767: 386)

În ceea ce privește construcția cu *pe* și cu dublare (35), aceasta cunoaște o creștere semnificativă, în special în Moldova, majoritatea ocurențelor regăsindu-se în corpul de însemnări ÎMCV.1–2. Este de remarcat faptul că tiparul cu relativ marcat prin *pe* și dublat se extinde și la referenții inanimați (35e–f).

- (35) a. *Safta, pe care au ținut-o Andoni* (Doc.Adamachi, 1775: 387)
b. *vecinii pe carii i-am iertat, totu iertați să rămâie* (Doc.Protaton, 1745: 164)
d. *și hatman dumne(a)lui Costandin Ipsilanti, frate cu Manoli chiurciubași, pi cari l-au omorât Poarta* (ÎMCV.2, după 1774: 231)
e. *Această sfântă «Pravilă» [...] pre care o am luat de la doao obraze, precum arată în foaia 528* (ÎMCV.1, 1724: 431)

---

¹⁴ Fixarea lui *pe* se produce abia la sfârșitul secolului al XIX-lea, un rol important avându-l scrierile „marilor clasici”, care au fost luate ca reper pentru normare (vezi, pentru observații privind construcția relativului *care* în texte din secolele al XIX-lea și al XX-lea, Zafiu 2009: 289-293).

f. *Această carte pre care am tălmăcit-o din cărțile moschicești* (ÎMCV.2, 1768: 177)

4. Concluzii

Cercetarea documentelor originale din secolele al XVII-lea și al XVIII evidențiază două tendințe generale cu privire la marcarea cu *pe* a obiectului direct: absența marcării acolo unde limba actuală standard o impune (cu relativul *care*, cu pronume nehotărâte, cu substantive indefinite, cu relativul *cine*) și prezența marcării în contexte în care în limba actuală este blocată (cu numele inanimate, în construcții cu clitice posesive adverbale). Analiza noastră arată că marcarea cu *pe* este fixată cu numele proprii și cu pronumele personale (și de politețe) și se generalizează, până la sfârșitul perioadei vechi, și în cazul numelor animate cu citire specifică. Dublarea clitică se manifestă inconsecvent, nefiind influențată de trăsăturile semantice [+/- animat, +/-personal] ale obiectului direct. Se constată că reluarea obiectului direct este mai frecventă decât anticiparea. Repetarea cliticelor de acuzativ, un fenomen conservat și în graiuri, are o frecvență ridicată, pe tot parcursul perioadei cercetate, în documentele moldovenești. În ceea ce privește construcția relativului *care* în poziția obiectului direct, analiza cantitativă arată că dublarea clitică este mai bine fixată, în timp ce construcțiile cu *pe* au o pondere scăzută.

Corpus

I. Țara Românească

DIB: Potra, G. Documente privitoare la istoria orașului București (1634-1800). București: Editura Academiei Române, 1982.

Doc.Dohiariu.1: Zahariuc, P. și F. Marinescu. Documente din arhiva Mănăstirii Dohiariu de la Muntele Athos (1617-1653). – Revista istorică, 24(5-6)/2013, 557-588.

Doc.Dohiariu.2: Zahariuc, P. și F. Marinescu. Documente din arhiva Mănăstirii Dohiariu de la Muntele Athos (1655-1678). – În: Retrospecții medievale. In honorem Professoris emeriti Ioan Caproșu. Eds. V. Spinei, L. Rădvan și A. M. Bodale. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2014, 607-653.

Doc.Dohiariu.3: Zahariuc, P. și I.-A. Guriță. Documente din vremea lui Șerban vodă Cantacuzino păstrate în arhiva Mănăstirii Dohiariu de la Muntele Athos (1679-1688). – Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Istorie, 61/2015, 141-192.

Doc.Dohiariu.4: Zahariuc, P. și I.-A. Guriță. Documente din vremea lui Constantin vodă Brâncoveanu păstrate în arhiva Mănăstirii Dohiariu de la Muntele Athos (1689-1693). – Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Istorie, 63/2017, 183-222.

VARIAȚIE ÎN CONSTRUCȚIA OBIECTULUI DIRECT...

- Doc.ȚR.1-2*: Lazăr, Gh., ed. Documente privitoare la negustorii din Țara Românească. Vol. I (1656-1688), vol. II (1689-1714). Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2013-2014.
- Doc.Xenofon*: Zahariuc, P. și F. Marinescu, ed. Documente românești din arhiva Mănăstirii Xenofon de la Muntele Athos. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2011.
- DRH.B.37*: Academia Română, Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”. Eds. V. Barbu, C. Bălan, F. Constantin. Documenta Romaniae Historica, B. Țara Românească, vol. XXXVII (1652). București: Editura Academiei Române, 2006.

II. Moldova

- Doc.Adamachi*: Zahariuc, P. Câteva case din Iași (Adamachi, Bosie, Cerchez) în 50 de documente de istorie ieșeană din secolul al XVIII-lea. – *Archiva Moldaviae*, 10/2018, 363-421.
- Doc.Iași*: Caproșu I., ed. Documente privitoare la istoria orașului Iași. Vol. VI Acte interne (1756-1770). Iași: Editura Dosoftei, 2004.
- Doc.Miclescu*: Zahariuc, P. și L.-V. Lefter, eds. Documentele familiei Miclescu. Colecția Emil S. Miclescu. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015.
- Doc.Protaton*: Zahariuc, P. Câteva date despre Mănăstirea Trei Ierarhi din Iași, și nu numai, desprinse din documentele arhivei românești de la Protaton (Muntele Athos). – *Studii și materiale de istorie medie*, 35/2017, 109-165.
- DRH.A.28*: Academia Română, Institutul de Istorie „A. D. Xenopol”. Eds. Zahariuc, P. *et al.* Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, vol. XXVIII (1645-1646). București: Editura Academiei Române, 2006.
- ÎMCV.1-2*: Caproșu, I. și E. Chiaburu, eds. Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei. Vol. I (1429-1750), vol. II (1751-1795). Iași: Demiurg, 2008.

Bibliografie

- Aissen 2003*: Aissen, J. Differential object marking: iconicity vs. economy. – *Natural Language and Linguistic Theory*, 21(3)/2003, 435-483.
- GALR 2008*: Guțu Romalo, V., coord. Gramatica limbii române. Vol. I Cuvântul, vol. II Enunțul. București: Editura Academiei Române, 2008.
- Hill, Mardale 2019*: Hill, V. și Al. Mardale. Patterns for differential object marking in the history of Romanian. – *Journal of Historical Syntax*, 3(5)/2019, 1-47.
- ILRLV 1997*: Gheție, I., coord. Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780). București: Editura Academiei Române, 1997.
- Mardale 2015*: Mardale, A. Differential Object Marking in the First Original Romanian Texts. – În: *Formal Approaches to DPs in Old Romanian*. Ed. V. Hill. Boston/Leiden: Brill, 2015, 200-245.

- Nicula Paraschiv 2016a*: Nicula Paraschiv, I. Note asupra particularităților sintactice ale obiectului direct în româna nonstandard. – *Limba română*, 64(4)/2016, 487-496.
- Nicula Paraschiv 2016b*: Nicula Paraschiv, I. The Direct Object. – În: *The Syntax of Old Romanian*. Ed. G. Pană Dindelegan. Oxford: Oxford University Press, 2016, 123-143.
- Niculescu 1965*: Niculescu, Al. Obiectul direct prepozițional în limbile romanice. – În: *Individualitatea limbii române între limbile romanice*. Vol. I. Contribuții gramaticale. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1965, 77-99.
- Onu 1959*: Onu, L. L'origine de l'accusatif roumain avec *p(r)e*. – În: *Recueil d'études romanes*. Eds. I. Coteanu, I. Jordan, Al. Rosetti și M. Sala. București: Editura Academiei, 1959, 187-209.
- Pană Dindelegan 2013*: Pană Dindelegan, G. The Direct Object. – În: *The Grammar of Romanian*. Ed. G. Pană Dindelegan. Oxford: Oxford University Press, 2013, 125-144.
- Stan 2013*: Stan, C. O sintaxă diacronică a limbii române vechi. București: Editura Universității din București, 2013.
- Stark 2011*: Stark, E. Fonction et développement du marquage différentiel de l'objet en roumain, en comparaison avec l'espagnol péninsulaire. – În: *L'évolution grammaticale à travers les langues romanes*. Leuven: Société de Linguistique de Paris, 2011, 35-61.
- Vulpe 1975*: Vulpe, M. Notes sur la syntaxe du relatif *care*. – *Revue roumaine de linguistique*, 20(5)/1975, 597-599.
- Zafiu 2009*: Zafiu, R. Constituirea unei norme gramaticale: relativul *pe care*. – *Limba română*, 58(2)/2009, 285-296.